УПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ІСТОРИКО-КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЕДАГОГІЦІ

IMPLEMENTATION HISTORICAL-COMPARATIVE RESEARCH CONDUCTING IN PEDAGOGY

УДК 37.012
DOI https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.2

Гук Л.І.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Рак Н.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

У статті розглянуто методологічний апарат проведення історико-компаративних досліджень у педагогіці. Запропоновано модель історико-педагогічного дослідження та охарактеризовано її основні етапи. Вивчення становлення та розвитку системи шкільної освіти, як вітчизняної, так і зарубіжних країн світу, та історичних постатей, що значно вплинули на формування освітніх систем, висуває на перший план проблему порівняльного аналізу, а саме історико-компаративного підходу до вивчення педагогічних явищ. Вивчення історичного розвитку освіти у соціальному, політичному та економічному контексті є важливим для кращого розуміння сучасного стану освіти. Особливо це стосується розуміння сучасного стану освітньої політики. Дослідження історії розвитку освіти та життя й творчої діяльності історичних постатей, що здійснили вагомий вплив на її формування, не лише допомагає кращому розумінню сучасних освітніх явищ, але й сприяє уникненню повторення минулих помилок. Інтерпретація даних історичного характеру сприяє правильному плануванню сучасного навчального процесу, навчальних програм та планів, а також вказує на можливі подальші напрями розвитку освіти. Дослідження історичного контексту виникнення та функціонування навчальних закладів, управління ними, навчальних предметів та методів їх викладання, професійної підготовки вчителів безпосередньо впливає на усіх учасників сучасного освітнього процесу, в тому числі вчителів, методистів, керівників навчальних закладів та інших осіб, які залучені у процес управління освітою та функціонування освітніх систем. Історичні дослідження в педагогіці дають відповіді на численні запитання не лише стосовно виникнення, але й щодо занепаду певних явищ, що існували в освіті у певний період часу. У цьому контексті особливої значущості набуває методологія.

Ключові слова: *історико-компаративне дослідження, педагогіка, етапи дослідження, методологічний апарат дослідження, функціонування освітніх систем.*

The article deals with the methodological issues of conducting historical research in comparative education. The model for carrying out the historical research in comparative education has been offered and its main stages have been discussed. The study of the formation and development of school education in both domestic and foreign countries and historical figures that have significantly influenced the formation of educational systems, brings to the fore the problem of comparative analysis, namely – historical and comparative approach to the study of pedagogical phenomena. The study of the historical development of education in the social, political and economic context is important for a better understanding of the current state of education. This is especially true of understanding the current state of educational policy. The study of the history of education and life and creative activity of historical figures that have had a significant impact on its formation, not only helps to better understand modern educational phenomena, but also helps to avoid the repetition of past mistakes. Interpretation of historical data contributes to the proper planning of the modern educational process, curricula and plans, as well as indicates possible further directions for the development of education. The study of the historical context of the origin and functioning of educational institutions, their management, subjects and methods of their teaching, teacher training directly affects all participants in the modern educational process, including teachers, methodologists, heads of educational institutions and others involved in management. Education and the functioning of educational systems. Historical research in pedagogy provides answers to many questions not only about the origin but also about the decline of certain phenomena that existed in education over a period of time. In this context, the methodology becomes especially important.

Key words: *historical and comparative research, pedagogy, research stages, methodological instrument of research, functioning of educational systems.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. До проблеми методології компаративних педагогічних досліджень звертались чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема А. Тимченко, Є. Задоя [2, с. 3] Е. Панасенко [1, с. 65], Г. Щука [4, с. 12], Дж. Верма, К. Маллік [9, с. 200]. Більшість сучасних вчених-компаративістів займається вивченням особливостей сучасного стану функціонування освітніх систем, досліджує питання глобалізації освіти, впливу інформаційних технологій на освітній процес, відповідно, розглядає методологію сучасних компаративних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте методологія проведення історико-компаративних досліджень у педагогіці досі не отримувала ґрунтовного висвітлення, хоча окремі її аспекти вивчались у працях Г. Цехмістрової [3, с. 215], В. Борга, М. Голла [5, с. 900], А. Новоа [7, с. 15], Дж. Маккаллоу, В. Річардсона [6, с. 20] та багатьох інших дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Гіпотезою дослідження є припущення того, що вивчення історичної ретроспективи шкільної освіти та впливу на її розвиток поглядів і діяльності Е. Раєрсона забезпечить можливість

глибокого розуміння її сучасного стану, особливостей організації та умов, у яких вона реалізується.

Мета статті полягає у розгляді методології проведення історико-компаративних досліджень у педагогіці. Відповідно до мети були визначені такі завдання: на основі аналізу науково-педагогічної літератури визначити основні етапи проведення історико-педагогічного дослідження у порівняльній педагогіці та подати їх характеристику.

Виклад основного матеріалу. Методологічний апарат будь-якого педагогічного дослідження має велике значення для ефективності наукового пошуку. Його правильне застосування уможливлює краще розуміння еволюції зарубіжних освітніх систем та забезпечує достовірність отриманих результатів.

У ході вивчення наукових праць учених-компаративістів [3, с. 239; 5, с. 900; 9, с. 200] встановлено, що методологія сучасних історико-компаративних досліджень у педагогіці зводиться до збирання, організації, перевірки достовірності та аналізу інформації. Ґрунтовний аналіз науково-педагогічних джерел дав змогу встановити, що модель проведення історико-компаративного дослідження передбачає його реалізацію на таких етапах:

1) визначення й конкретизація об'єкта дослідження;

2) збирання інформації;

3) оцінка та синтез даних;

4) формулювання та представлення висновків [9, с. 201].

На етапі визначення й конкретизації досліджуваної проблеми варто пам'ятати про те, що історико-компаративне дослідження проводиться задля вивчення минулих подій у межах конкретного часового простору з огляду на їх соціальний, політичний, економічний контексти; воно допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки між певними педагогічними явищами, подіями чи концепціями; для дослідження важливою є лише та інформація, яка стосується мети дослідження. Історико-компаративні дослідження стосуються, як правило, оцінки роботи освітніх систем на певних стадіях їх еволюції та опису того, як системи освіти видозмінились упродовж певного періоду часу, а також того, які зовнішні та внутрішні чинники вплинули на ці зміни. В. Борг та М. Галл виділяють п'ять таких основних напрямів досліджень у галузі історичної компаративістики:

– історико-компаративні дослідження соціального характеру, такі як освіта бідних, освіта жінок, подолання неграмотності у суспільстві;

– історико-компаративні дослідження життя й творчості окремих людей, які зробили вагомий внесок у теорію й практику освіти, порівняльні дослідження творчості педагогів різних країн світу, історія розвитку навчальних закладів, історія освітніх реформ тощо;

– новий підхід до інтерпретації вже відомих подій та явищ, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, які попередньо вважались не пов'язаними (наприклад, історичне обґрунтування становлення та розвитку освіти або її окремих структурно-функціональних елементів у контексті соціально-політичних подій регіону/країни);

– синтез даних, що давно загальновідомі, з новими фактами (недавно віднайденими документами чи інформацією) задля перегляду наявної теорії чи педагогічного явища;

– новий підхід до інтерпретації минулих подій, які вже вивчались (зокрема, це стосується перших двох пунктів, розглянутих вище) [5, с. 930].

Безумовно, тематика історико-компаративних досліджень є досить широкою і може бути деталізованою у багатьох аспектах, тому не обмежується вищезгаданим переліком тем. Однак, беручи до уваги тематику історико-компаративних досліджень та основні принципи, які лежать в основі їх проведення, можемо визначити такі основні завдання історико-компаративних досліджень у педагогіці:

– отримання достовірних наукових знань про закономірності розвитку різних педагогічних явищ та процесів у минулому;

– вивчення основних тенденцій, що відбувались у світовому педагогічному просторі у певний період часу, їх зіставлення та порівняння, взаємовпливи;

– вивчення генезису формування освітньої політики, нових педагогічних ідей та явищ, що відбувались у системі освіти зарубіжних країн світу в минулому, а також історичних постатей, що вплинули на їх формування та розвиток.

Другий етап проведення досліджень пов'язаний зі збиранням інформації. Як відомо, історична інформація, яка дійшла до наших днів, є досить фрагментарною. Очевидно, збереглись не всі дані, які були зафіксовані у певний період часу в минулому, коли відбувались ці події. Максимальне використання наявних історичних джерел значно підвищує якість історико-компаративного дослідження та вірогідність отриманих результатів.

На третій стадії історико-педагогічних досліджень важливо правильно підійти до оцінки та синтезу даних. Інформація про минулі події, яка є наявною, дійшла до нас із різних джерел. Одним із підходів до класифікації носіїв історико-педагогічної інформації є їх поділ на первинні та вторинні джерела [8, с. 200; 9, с. 211].

Первинні джерела – це оригінальні документи й дані, що дійшли до нас із минулих років та містять інформацію, отриману з перших рук. Це прямі зафіксовані спостереження очевидців подій, викладені у письмовій формі. До первинних джерел можна віднести такі:

– особисті спостереження очевидців чи учасників подій (щоденники вчителів, учнів, директорів шкіл чи інших осіб, листи, письмові розповіді тощо);

– фізичні артефакти (музейні експонати, представлені побутовими речами, що були у вжитку в епоху, що вивчається (наприклад, пера, чорнила, дощечки для письма, парти), реліквії тощо);

– механічні артефакти (фільми, відеозйомки, аудіокасети, пластинки, фотографії, малюнки);

– записи учасників подій, що мають юридичну цінність (конституції чи статути навчальних закладів, освітні закони, судові рішення, протоколи офіційних засідань, генеалогії, контракти, заповіти, дозволи, ліцензії та сертифікати, чеки на підтвердження про оплату навчання, статті з газет та журналів, книги та навчальні підручники тощо).

Вторинні джерела містять інформацію, передану кимось. Це може бути людина, яка описує минулі події, але не була ні свідком цих подій, ні їх учасником. До вторинних джерел відносять, наприклад, газетні статті, інтерв'ю у засобах масової інформації, дослідницькі доповіді, що зображають критичний підхід до подій в освіті. Авторами вторинних джерел можуть бути як люди, що жили в епоху, яка вивчається, так і сучасні дослідники історико-педагогічної проблематики. Вторинні джерела мають обмежену цінність, оскільки інформація під час переходу від однієї людини до іншої набуває суб'єктивного характеру і має здатність спотворюватись. У зв'язку з цим вторинні джерела повинні отримувати ґрунтовний аналіз, а до їх вивчення й трактування необхідно підходити з обережністю [8, с. 208].

Як зауважують Г. Верма та К. Маллік, класифікація історико-педагогічних джерел на первинні і вторинні є відносною, оскільки одне й те ж джерело може бути як первинним, так і вторинним залежно від мети історико-компаративного дослідження. Наприклад, якщо метою дослідження є освітня політика місцевих органів управління освітою щодо питань полікультурності в освіті у певний історичний відрізок часу, то публікації у місцевих газетах цього періоду з цих освітніх питань будуть вторинними джерелами. Однак якщо метою історико-компаративного дослідження буде вивчення публікацій у місцевих газетах з питань освітньої політики місцевих органів управління освітою щодо питань полікультурності в освіті, то газетні публікації будуть первинним джерелом інформації [9, с. 200].

На четвертому етапі проведення історико-компаративного педагогічного дослідження, а саме етапі оцінки та синтезу даних, навіть за умови використання первинних ресурсів і доповнення їх вторинними постає питання правильності оцінки достовірності історичних даних, їх надійності та доречності. Дослідники методології проведення історико-педагогічних досліджень називають цей процес історичним критицизмом, зауважуючи, що критичний підхід до інтерпретації історико-педагогічних даних може проявлятись у зовнішньому та внутрішньому критицизмі [8, с. 207].

Зовнішній критицизм пов'язаний із перевіркою автентичності документа, а саме історико-педагогічного джерела. Автентичність джерела засвідчують рік видання друкованого твору, підписи автора, його почерк, стиль написання, мова, словниковий запас автора тощо. Джерела можуть піддаватись верифікації на достовірність і включати фізичну та/чи хімічну перевірку матеріалів (наприклад, хімічний аналіз чорнила, фарби, паперу, дерева, каменю, предметів одягу).

Задля засвідчення точності змісту викладеної інформації можуть використовуватись два способи. Першим з них є порівняння інформації із як мінімум двох незалежних джерел та встановлення подібностей чи однакових явищ, на основі яких можна робити висновки. Другий спосіб – це зіставлення отриманої інформації з іншим, третім, завідома надійним джерелом [8, с. 207]. Критичний підхід до оцінювання історичних джерел важливо застосовувати також тому, що часто достовірність джерела інформації та його автентичність не завжди передбачають точність його фактичного змісту.

Завершальним етапом проведення історико-компаративного дослідження в педагогіці є представлення висновків. Під час підбиття підсумків варто пам'ятати про те, що навчальні заклади та індивіди, які залучені в освітній процес, є гетерогенними за характером поведінки, різними за здібностями, можливостями, цінностями, очікуваннями та власними потребами [6, с. 159].

Висновки. Отже, у ході проведеного дослідження встановлено, що історико-компаративні дослідження в педагогіці мають міждисциплінарний характер: вони не лише є важливими для окремих педагогічних дисциплін, таких як порівняльна педагогіка, загальна педагогіка та історія педагогіки, але й здійснюють вагомий внесок у розвиток теорії інших галузей наукових знань, зокрема історії, політології, соціології, філософії. Методологія історико-компаративних досліджень у педагогіці включає збирання, організацію, перевірку достовірності інформації та її аналіз. Однією із запропонованих моделей проведення історико-компаративного дослідження може бути модель, що реалізується на таких чотирьох етапах, як визначення й конкретизація об'єкта дослідження; збір інформації; оцінка та синтез даних; формулювання та представлення висновків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Панасенко Е. Вибір методів наукового дослідження як запорука результативності історико-педагогічного пошуку. Слов'янськ, 2012. Вип. LX. С. 64–73.

2. Тимченко А. Основні методи, принципи та етапи технології історико-педагогічного дослідження. *Наука і практика*. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/pages/view.

3. Цехмістрова Г. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Слово, 2003. 240 с.

4. Щука Г. Методологічні основи порівняльно-педагогічних досліджень. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 2(18). URL: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN18/index.

5. Borg W. Educational Research : an introduction. New York : Longman, 1983. 936 p.

6. McCullogh G. Historical Research in Educational Settings. Philadelphia : Open University Press, 2000. 160 p.

7. Novoa A. A Comparative Research in Education: A mode for Governance or Historical Journey? URL: http://repositorio.ul.pt/bitstream/10451/680/1/21185_0305-0068_423-438.pdf.

8. Varma M. An Introduction to Educational and Psychological Research. New York : Asia Publishing House, 1965. 208 p.

9. Verma G. Researching education: perspectives and techniques. Philadelphia : USA Falmer Press, Taylor & Francis Inc., 1999. 214 p.